

כג

סוכה – דירת קבע ודירת ארעי

מבוא

- א. עושה סוכתו קבע ודירתו עראי
- ב. אביי: תנאים סוברים שסוכה "דירת קבע בעינן"
 1. ר' יהודה
 - א. סוכה גבוהה מעל כ' אמה
 - ב. הישן תחת המטה, או תחת הכילה בסוכה
 - ג. סומך סוכתו בכרעי המיטה אם יכולה לעמוד בפני עצמה
 - ד. סוכה על גבי סוכה – אם אין דירורין בעליונה התחתונה כשרה
 - ה. סוכה קובעת למעשר, חייבת במזוזה, ומחייבת בעירוב
2. רבי
3. ר' יאשיה
4. ר' שמעון
5. רבן גמליאל
6. בית שמאי
7. ר' אליעזר
8. אחרים – ר' מאיר
- ג. סיכום – ביטויים שונים לסוכה כדירת קבע
- ד. המשמעות הרעיונית – צא לדירת קבע, ודירת קבע בעינן

מבוא

במשנה בסוכה ב, ט נאמר: "כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי". הוראה זו נוגעת לשאלה כיצד יש להתנהל בתוך הסוכה. באשר למבנה הסוכה לא נזכר בפירוש בדברי התנאים האם גם בה צריך להיות ממד של קבע, אך רבא נימק את דעת חכמים הפוסלים סוכה גבוהה מעשרים אמה בטעם ש"סוכה דירת עראי בעינן" (סוכה ב ע"א). את דעתו של רבי יהודה החולק עליהם וסובר שאין מגבלה לגובה הסוכה נימק אביי בטעם הפוך: "סוכה דירת קבע בעינן" (סוכה ז ע"ב). לפיו, מלבד ר' יהודה ישנם עוד שבעה תנאים שנקודת המוצא שלהם בהלכות סוכה שקבעו היא התפיסה ש"סוכה דירת קבע בעינן". דברינו יעסקו בשני נושאים:

[א] מה משמעות השימוש וההתנהלות בסוכה כדירת קבע, בעוד הבית הקבוע בו גרים במשך השנה משמש בשבעת הימים הללו כבית עראי.

[ב] מה משמעותן של ההלכות הקשורות למבנה הסוכה והמביעות את התפיסה שבסוכה עצמה יש ממד של קביעות.

א. עושה סוכתו קבע ודירתו עראי

כשאדם יוצא מביתו לסוכה עליו לשוות לשיבתו בסוכה אופי המדמה כאילו הוא יושב בביתו שלו. כך נאמר במשנה בסוכה ב, ט:

כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי.

ובנוסח אחר שם במשנה ד:

אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה.

האכילות הקבועות הן בסוכה, וכל האכילות שמחוץ לה הן אכילות עראי בלבד. בגמ' בסוכה כח ע"ב מובאת ברייתא שמקורה במדרש הלכה בספרא (פרשת אמור פרשה יב, פרק יז, ה), המפרטת כיצד הסוכה היא דירת הקבע:

כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים – מעלן לסוכה, מצעות נאות – מעלן לסוכה. אוכל ושותה ומטייל בסוכה. מנא הני מילי? דתנו רבנן: "תשבו" (ויקרא כג, מב) כעין תדורו. מכאן אמרו: כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים – מעלן לסוכה, מצעות נאות – מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ומשנן בסוכה.

"כעין תדורו" מתייחס לחובת האדם לדור בסוכה במשך כל ימות החג בדרך בה הוא גר בביתו במשך כל ימות השנה. לאכול, לשתות, לשהות בסוכה ולהשתמש בכלים בהם הוא רגיל להשתמש כל השנה, ודווקא בימים ובנאים שבהם.¹ בתלמוד ירושלמי סוכה ב, י נוסף ביאור למדרש:

כתיב: "בסוכות תשבו", ואין תשבו אלא תדורו. כמה דאת אמר: "וירשתם אותה וישבתם בה" (דברים יא, לא). שיהא אוכל בסוכה, ומטייל בסוכה, ומעלה כליו לסוכה.

1. לא נזכרה כאן חובת השינה בסוכה, אך ממקורות רבים במסכת די ברור שהשינה היא חלק מהותי מהמדור בסוכה, וכדברי רש"י (סוכה כ ע"ב ד"ה הישן): "ועיקר ישיבת הסוכה אכילה שתיה ושינה". כך גם כתב בעירובין מד ע"א ד"ה כדי שיאכל וישתה וישן: "עיקר מצותה של סוכה בשלשה דברים הללו". ראה: הרב ד"ר מאיר גרוזמן, "על השינה בסוכה", על המועדים, עמ' 58-60. מאידך, בצפנת פענח הל' סוכה ו, ב מאריך להוכיח שעיקר דירתו של אדם זהו מקום אכילתו, וכשהוא אוכל הוא עושה את הסוכה לדירה, והחובה היא לעשות כך במשך שבעה ימים.

הירושלמי, תלמודה של ארץ ישראל, השווה בין שתי המצוות שפעולתן היא ישיבה – ישיבה בסוכה וישיבה בארץ ישראל. ישיבה קבועה בסוכה, וניצול הישיבה לצרכים ולנדרש.²

הסתמא דגמרא בבבלי סוכה כז ע"א מרחיב את העיקרון של "תשבו כעין תדורו" על מנת להסביר את דברי ר' אליעזר במשנה, הסובר שעל אדם לאכול ארבע עשרה סעודות בסוכה. "מאי טעמא דרבי אליעזר? 'תשבו' כעין תדורו, מה דירה – אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה – אחת ביום ואחת בלילה". אמוראים נוספים הרחיבו גם הם את ההגדרה "תשבו כעין תדורו". בגמ' בסוכה כח ע"ב אביי מרחיב עוד את העיקרון של "תשבו כעין תדורו", ולפיו אם אין מתקיימים תנאי מדור של בית בסוכה, אזי יש פטור מלשבת בסוכה. הביטוי לכך הוא בכמה תחומים: אלמלא פטרה תורה נשים מסוכה, הייתה חובה לשבת רק בסוכה שבה ניתן לשבת איש ואשתו. לפי אביי, זו גם סיבת פטורם של שומרי הגנות והפרדסים מסוכה, כי אין ביכולתו של השומר לקיים מצוות סוכה כמו בבית (רש"י), או מפני שאין יושבים במקומות כאלה במסגרת של בית או סוכה (ריטב"א). רבא לעומתו פטר את שומרי הגנות והפרדסים מסוכה בנימוק "פרצה קוראת לגנב" (סוכה כו ע"א). רש"י מסביר שם שכוונתו היא שאם הגנב יראה את השומר יושב בסוכה בצד אחד של הפרדס הוא יגנוב מהצד האחר.

רבא נימק את פטורם של מי שקשה להם לשבת בסוכה בנימוק "מצטער פטור מהסוכה", ומספר ראשונים כותבים ששורש דבריו אלו הוא בשל הנימוק "תשבו כעין תדורו", ושזו גם סיבת פטורם של הולכי דרכים.³

ראשונים נימקו הלכות סוכה נוספות בטעם של "תשבו כעין תדורו", על אף שטעם זה לא נזכר בגמ' בהקשר של אותן הלכות.⁴

2. כך אכן הגדיר את מצוות יישוב ארץ ישראל ר' צדוק הכהן מלובלין (דברי סופרים אות יד): "לשון הכתוב 'וירשתם אותה וישבתם בה', וגם אין נקרא ישוב אלא בישיבה ובשלוה, כדבר שנאמר: 'וישב יעקב' (בראשית לז, א), ביקש לישוב בשלוה... והיינו שהם [=ישראל] אדוני הארץ... בשלוה ובממשלה, דזה נקרא ישיבה". דברים דומים כתב הרב יהושע ישראל מקוטנא (שו"ת ישועות מלכו חלק יורה דעה סימן סו): "לפי דעת הרמב"ן שחשב זאת למצוות עשה, מ"מ בעיקר המצוה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו, לכבוש ארץ ישראל שתהיה תחת ירושתינו". ההשוואה היא בתחושת הבעלות הטבעית והנוחות הביתית בסוכה ובארץ ישראל.

3. ראה: סוכה כו ע"א תוס' ד"ה הולכי וד"ה פרצה, תוספות הרא"ש, הרא"ה, המכתם, והמאירי שם; חינוך מצווה שכה. אך הפני יהושע סוכה שם, וכן הנצי"ב במרומי שדה לסוכה כא ע"ב ושם כו ע"א סוברים שאין הכרח לקשור את דברי רבא הללו לעיקרון של "תשבו כעין תדורו". ראה גם ברמב"ם הל' סוכה ו, ה ובלחם משנה שם.

4. באופן כללי מצאנו בראשונים הלכות הקשורות לסוכה עצמה, למבנה ולשימוש בה, שפרשנותן נגזרת מהעיקרון של "כעין תדורו", על אף שאין הדבר נזכר במשנה ובתלמודים. דוגמאות: התוספות סוכה כט ע"א ד"ה מנא כותבים שאין מכניסים לסוכה את הסירים והכלים שבהם מבשלים ואופים,

הריטב"א בסוכה כח ע"ב כתב בשם הרמב"ן משמעות נוספת לדרשה "תשבו כעין תדורו":

ויש לשאול למה נכתב "האזרח" (ויקרא כג, מב) כלל? שמעתי בשם רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל שבא לומר שלא יתחייב בסוכה אלא מי שהוא כאזרח רענן, פרט להולכי דרכים ושומרי פירות ומצטער וכיוצא בהן. וכל מאי דאמרין בכל דוכתא "תשבו – כעין תדורו" מהכא נפקא לן, דהאי קרא גלי לן דמאי דכתיב "תשבו" אינה ישיבה כל דהוא אלא ישיבה כעין דירה, כענין "וישב יעקב בארץ מגורי אביו" (בראשית לז, א) ואחרים בכתוב. ואכן, הרמב"ן בויקרא כג, מג, ציין בקצרה את משמעות לשון הפסוק "האזרח":

ואמר "כל האזרח בישראל" – כלומר כל אשר הוא מישראל מגדולם ועד קטנם, שלא יהיה די באחד מבני הבית לדור בסוכה והשאר ישבו בבתי, אבל כולם ישבו בסכות. ויתכן שיאמר כל אשר כאזרח רענן בביתו, להוציא מפרשי ימים והולכי על דרך.

הביטוי "כאזרח רענן" לקוח מהפסוק: "ראיתי רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן" (תהילים לז, לה). הרשע האמור מתואר כיושב בבטחה ובעושר, מחובר למקורות השפע, כמו עץ ששורשיו רעננים. מהיושב בסוכה נדרש לנהוג כך, בצורה החיובית, בשעה שהוא יושב בסוכה. נראה שההבדל בין הדרשה "תשבו – כעין תדורו", לבין "האזרח – כאזרח רענן", היא בנקודת המוצא של משמעות הישיבה בסוכה: הוצאת הכלים היפים לסוכה, החובה לאכול, לישון, לשנן בה ועוד, והאפשרות להפטר מהסוכה בשל צער או בשל עיסוק (שומרי העיר או הולכי דרכים), נלמדים מדרשת "כעין תדורו" המלמדת על האופן החיצוני של המצווה – מה אופי הדירה בסוכה ומתי אדם נפטר מחובת קיומה – אך לא על תחושתו הנפשית של היושב בסוכה. לעומת זאת, "כאזרח רענן" הוא תיאור מעמדו החי והשמח של היושב בסוכה. מבנה הסוכה הוא באמת

משום: "דכעין תדורו בעינן, והני אין גילין להיות בבית דירה אלא בית יש להם לבדם, וכן פירש בה"ג כגון קדי ופשודי ובי טוי ובי תפיל". התוספות בראש השנה כח ע"ב ד"ה ומנא דנים במבנה הסוכה: "אע"ג דאמרין שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, דכל שכן כשעושה ד' מחיצות טפי עדיף דהוי תשבו כעין תדורו". הרב יצחק בן אבא מארי (ספר העיטור – עשרת הדיברות הל' סוכה דף עח ע"ב) דן במחלוקת בית שמאי ובית הלל בסוכה קטנה: "בסכות תשבו שבעת ימים – ב"ש סברי תשבו כעין תדורו ובעינן מקום ישיבה ואכילה וראשו ורובו לישבו ושלחנו לאכילה, וב"ה סברי ישיבה לחודא בעינן ובאכילה לא קפיד קרא". הריטב"א ביומא י ע"ב דן באשר לחובת מזוזה בסוכה בשל "כעין תדורו". ראה בהרחבה במאמרי: "סוכה בבית המקדש וישיבה בה", מועדי יהודה וישראל, עמ' 95-112.

עראי, לזמן קצוב בן שבעה ימים. הוצאת תכולת הבית לסוכה וקיום השגרה הקבועה בה ("תשבו"), מסייעות ומאפשרות את התנאים לתחושה הנפשית ששם אכן ביתו של האדם ("האזרח").

ב. אביי: תנאים סוברים סוכה "דירת קבע בעינן"

כאמור, אביי הוא זה שהרחיב את הדרשה "תשבו – כעין תדורו" ולימד שאם לא ניתן לדור בסוכה בדומה לתנאים ביתיים אזי יש פטור מלשבת בסוכה. מלבד השימוש בעיקרון זה כנימוק לפטור שומרי גנות ופרדסים, מחדש אביי עוד ששמונה תנאים שדעותיהם נזכרות בהלכות סוכה סוברים שבמבנה הסוכה יש היבטים של קבע. מדובר בהלכות שונות, שנאמרו בהקשרים שונים, אך אביי מצא בדבריהם קו משותף.⁵ כך נאמר בגמ' סוכה ז ע"ב:

אמר אביי: רבי, ורבי יאשיה, ורבי יהודה, ורבי שמעון, ורבן גמליאל, ובית שמאי, ורבי אליעזר, ואחרים, כולהו סבירא להו: סוכה דירת קבע בעינן.

ראשונים העירו שאין כוונת אביי לומר שהכול מסכימים זה עם זה בכל פרטי ההלכות, ולעיתים יש אף ניגודים קוטביים ביניהם, אלא שכל תנא מצביע על הלכה מסוימת לפיה נדרש ממד של קביעות במבנה הסוכה.⁶ כך ניסח זאת הרב זרחיה הלוי, בעל המאור (סוכה ד ע"א ברי"ף):

יש לקביעות סוכה דרכים רבים, וכל חד וחד מהני תנאי איכא למימר דלא סבירא ליה דחבריה. דלמר אית לה קביעותא בהכי, ולמר אית ליה קביעותא בהכי.

5. במספר מקומות מצינו שאביי ראה בדברי תנאים בנושא מסוים קו משותף. הסגנון והנוסח באותם מקומות הוא קבוע: "אמר אביי: [רשימת התנאים] כולהו סבירא להו...". ראה: שבת סה ע"א; פסחים לב ע"ב; חגיגה ו ע"א; קידושין מח ע"ב; קידושין סב ע"ב; בבא קמא צג ע"ב; בבא מציעא קיג ע"ב; בבא מציעא קיח ע"ב; בבא בתרא עח ע"ב; בבא בתרא קסה ע"א; זבחים מז ע"א. ראה: הרא"ה קוק, עין איה – ברכות, חלק א, עמ' 60-61.

6. תוס' סוכה ו ע"ב ד"ה ור' שמעון, וסוכה ז ע"ב ד"ה כולהו; תוס' רא"ש ותוס' רבנו פרץ סוכה ז ע"ב ד"ה כולהו; הריב"ב, בעל המאור והרמב"ן במלחמות ה', סוכה ג ע"ב-ד ע"א ברי"ף; רמב"ן וריטב"א בקידושין סב ע"ב; רשב"א בבא קמא צג ע"ב; תוס' ישנים יומא י ע"ב כתבו שאכן באותן נקודות ניגודיות אין הסכמה בין התנאים, כמו רבי הסובר ששטח הסוכה הוא ארבע אמות על ארבע אמות לעומת בית שמאי הסוברים ששטח הסוכה הוא ראשו רובו ושולחנו (ראה לקמן הע' 26), אך במקום שאין סיבה להציב מחלוקת בין התנאים הם מסכימים, כמו למשל שהסוכה חייבת במזוזה "כי למה נחלק בדחוקים בדבר שאין צריכין". בעניין חיוב מזוזה בסוכה, ראה לקמן הע' 16-17.

בהתאם לכלל ש"אין הלכה כשיטה" (ע"פ הגמרא "לאו הלכתא איתמר, אלא שיטה איתמר", בבא מציעא סט ע"א), אין הלכה כאותם תנאים הסוברים כאותה שיטה⁷ למעט בשני מקרים, וגם בהם דנים הפוסקים האם הפסיקה כמותם היא מאחר ו"סוכה דירת קבע בעינן" או מסיבות אחרות.⁸

יש לציין שחריזת כל התנאים הללו תחת התפיסה של "דירת קבע בעינן" היא על פי שיטתו והבנתו של אביו האמורא הבבלי, ואילו בתלמוד ירושלמי מוסבר כל תנא באופן עצמאי, ללא שיוזכר בירושלמי כלל ש"סוכה דירת קבע בעינן". דברים להלן נתמקד בדברי כל תנא שצוין לעיל, ונבחן במה הוא רואה את ממד הקבע שבמבנה הסוכה.

1. ר' יהודה

נפתח בהצגת דבריו של ר' יהודה, על אף שאביו מציג אותו שלישי ברשימה, וזאת מפני שדבריו נזכרים במספר משניות במסכת, וכן במספר סוגיות בגמרא ואף במסכתות אחרות.⁹

7. רבנו חננאל סוכה ז ע"ב: "שיטה הן ואין הלכה כשיטה"; הרי"ף (סוכה ג ע"ב ברי"ף) כתב: "כל כי האי גוונא שיטה היא ולית הלכתא כחד מיניהו"; הר"ן שם, ועוד. הריטב"א על הסוגיה כתב שכשנאמר "כולהו סבירא להו" אין זה אומר שהם מסכימים בכל הפרטים, וב"אמרו דבר אחד" היינו שמסכימים בהכל. ראה עוד אנציקלופדיה תלמודית, בערך: "אין הלכה כשיטה".

8. הרי"ף סוכה ג ע"ב ברי"ף: "הכא איכא תרתי דהלכתא נינהו" – הלכה כר' אליעזר שהעושה סוכה כמין צריך או שסמכה לכותל פסולה מפני שאין לה גג ולא נאה לדירה, וכבית שמאי באשר ליושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בבית שלא יצא ידי חובה שמא ימשך אחר שולחנו. כך כתבו גם: העיטור – עשרת הדיברות הל' סוכה דף פב עמוד ב; ראב"ה – מסכת סוכה סימן תרט; בעל המאור (סוכה ג ע"ב ברי"ף) כתב שהלכה כמו ר' אליעזר ובית שמאי לפי הבנתם מהי סוכה דירת קבע, והרמב"ן במלחמות ה' יצא נגדו וכתב: "התיר בזה קשר של קיימא המקובל והמוסכם מן הגאונים שבכל מקום שאמרו בתלמוד כולהו סבירא להו, אע"פ שאין כולם שוים לגמרי וכל חד איכא למימר דלא סבירא ליה דחבריה, אפילו הכי שיטה מקריא ולית הלכתא כחד מיניהו" אלא אם כן מסיבה אחרת. ראה שם בר"ן מה שדן בדברי הרמב"ן. ספר אור זרוע, הלכות סוכה סימן רפד כתב שמכך שפוסקים להלכה כבית שמאי אין להחיל על דברי אביו את הכלל שאין הלכה כשיטה.

9. הר"ן (סוכה א ע"ב ברי"ף) כתב מחלוקות ר' יהודה וחכמים "בכולה מכלתין... בדירת קבע ודירת עראי", וציין את ההלכות בהם נחלקו חכמים ור' יהודה בשאלת סוכה דירת קבע או דירת עראי במסכת סוכה. לדברי הריטב"א (סוכה ז ע"ב) דברי אביו שר' יהודה סובר שסוכה דירת קבע בעינן היא לא רק בשל פרשנות דבריו במשנה העוסקת בגובהה של הסוכה, "אלא משום דאשכחן ליה בעלמא דסבירא ליה הכי" מדבריו באשר לסוכה על גבי סוכה (סוכה ט ע"ב), שינה תחת המיטה בסוכה (סוכה כא ע"ב), וחובת הסוכה במזוזה (יומא י ע"א). הערוך לנר (סוכה ז ע"ב ד"ה דהא אביו) כתב שעיקר לימודו של אביו שר' יהודה סובר שסוכה דירת קבע בעינן הוא מדבריו על שינה תחת המיטה.

ר' יהודה סבר שהסוכה היא דירת קבע כמו בית מגורים בו גרים במשך השנה, וניתן לראות זאת מכמה מקורות בדבריו.

א. סוכה גבוהה מעל כ' אמה

במשנה הפותחת את מסכת סוכה חלקו חכמים ור' יהודה מה היא גובהה של הסוכה: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה - פסולה, ורבי יהודה מכשיר.

האמוראים דנו במה חלקו חכמים ור' יהודה. בגמ' בסוכה ב ע"א הסביר רבא את שיטת חכמים שהלכה כמותם, ומתוך דבריו ניתן להבין את תפיסתו של ר' יהודה:

רבא אמר: מהכא "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב). אמרה תורה: כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. עד עשרים אמה - אדם עושה דירתו דירת עראי, למעלה מעשרים אמה - אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע.

לפיו, על מנת לבנות סוכה שגובהה למעלה מכ' אמה יש לבנות מבנה קבע, ואילו הוראת התורה היא לבנות סוכה שהיא ביסודה מבנה עראי. על דבריו הקשה אביי: האם סוכה שדפנותיה חזקות במיוחד, כגון מברזל, תהיה פסולה? כתשובה חידד רבא את הסברו:

אמר ליה, הכי קאמינא לך: עד עשרים אמה, דאדם עושה דירתו דירת עראי, כי עביד ליה דירת קבע נמי נפיק. למעלה מעשרים אמה, דאדם עושה דירתו דירת קבע, כי עביד ליה דירת עראי נמי לא נפיק.

עד כ' אמה אנשים בונים בדרך כלל את סוכתם ארעית, ועל כן אין מניעה אם מישוהו חרג מהמקובל ובנה דפנות מברזל שאז הסוכה היא מבנה קבוע, ויוצאים בזה ידי חובה. אך למעלה מכ' אמה, מבנה הסוכה הוא מבנה קבע, וזה בניגוד למגמת התורה, ועל כן לא יצא ידי חובה גם אם דירתו ארעית. מדברי רבא ניתן ללמוד שר' יהודה, שאפשר לבנות סוכה למעלה מכ' אמה, סבר שהסוכה יכולה להיות (ואולי אף צריכה להיות) מבנה קבע. ואכן, כך הציג אביי (שאמנם הקשה על הסברו של רבא)¹⁰ את טעמו של ר' יהודה, כאמור בגמ' בסוכה ז ע"ב:

10. אביי הקשה אמנם על רבא, אך תשובתו של רבא סיפקה אותו. יתכן שאביי הודה לרבא, או שהדיון ביניהם הוא על הסבר דעתם של חכמים, אך באשר לר' יהודה ברור לאביי שר' יהודה סובר דירת קבע בעיניו. ראה: בעל המאור וברמב"ן במלחמות ה' סוכה א ע"א ברי"ף; תוס' סוכה ז ע"ב ד"ה כולהו; מהרש"א, פני יהושע, ערוך לנר שם, ועוד.

אמר אב"י: רבי, ורבי יאשיה, ורבי יהודה... כולו סבירא להו: סוכה דירת קבע בעינן... רבי יהודה דתנן: "סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה, רבי יהודה מכשיר".

ב. הישן תחת המיטה או תחת הכילה בסוכה

בסוגיה נוספת נימקה הגמרא את דעתו של ר' יהודה, שחלק על חכמים, בדרך זו. במשנה בסוכה ב, א נאמר:

הישן תחת המטה בסוכה – לא יצא ידי חובתו. אמר רבי יהודה: נוהגין היינו שהיינו ישנים תחת המטה בפני הזקנים ולא אמרו לנו דבר. אמר רבי שמעון: מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המטה, ואמר להן רבן גמליאל לזקנים: ראייתם טבי עבדי, שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורין מן הסוכה, לפיכך ישן הוא תחת המטה. ולפי דרכינו למדנו שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו.

בגמ' בסוכה כא ע"ב מוסבר במה נחלקו תנא קמא ור' שמעון (המעיד בשם רבן גמליאל) עם ר' יהודה:

רבי יהודה לטעמיה, דאמר: סוכה דירת קבע בעינן, והוה ליה מטה דירת עראי וסוכה אהל קבע, ולא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע. והא רבי שמעון דאמר נמי סוכה דירת קבע בעינן – ואתי אהל עראי ומבטל אהל קבע? אין, בהא פליגי: מר סבר אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע, ומר סבר לא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע.

ר' יהודה סבר שהסוכה היא דירת קבע, וכשם שבבית רגיל – בדירת הקבע בה מתגורר אדם במשך כל השנה – ניתן לישון תחת המיטה, וניכר בו שהוא ישן בבית ולא תחת המיטה, כך גם אין לראות את הישן תחת המיטה הנמצאת בתוך הסוכה, כמי שישן ברשות אחרת.

הגמרא הקשתה, שהלא ר' שמעון אף הוא סבר (לדעת אב"י בסוכה ז ע"ב) ש"דירת קבע בעינן", ואילו במשנה הוא זה שחלק על ר' יהודה בעקבות הסיפור על טבי עבדו של רבן גמליאל? היא תרצה זאת בכך שר' שמעון סבר שגם אוהל עראי מבטל אוהל קבע, ולכן אסור לישון תחת המיטה בסוכה (לקמן נדון בשיטת ר' שמעון).¹¹ בעקבות דברי ר' יהודה, המאפשר לישון תחת המיטה שבסוכה, נאמר בגמ' בסוכה יא ע"א:

11. ראה בשו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן תסח, ד-ה, הסבר למחלוקת ר' יהודה ור' שמעון.

דרש רבה בר רב הונא: מותר לישן בכילה, אף על פי שיש לה גג, אף על פי שגבוהה עשרה. כמאן? כרבי יהודה, דאמר: לא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע. דתנן, אמר רבי יהודה: נוהגין היינו לישן תחת המטה בפני הזקנים.

אין הבדל מהותי בין שינה תחת כילה לבין שינה תחת מיטה. לדברי רבה בר רב הונא הדבר אפשרי, ולכן אמרה הגמרא שהוא סבר כר' יהודה, שמאחר והסוכה היא כבית קבוע, הכילה בטלה ביחס לקביעות הסוכה. החידוש בדברי הגמרא כאן הוא שאמורא – רבה בר רב הונא – פסק כר' יהודה, ויתכן שאף הוא סבר שסוכה דירת קבע בעינן.¹²

ג. סומך סוכתו בכרעי המיטה אם יכולה לעמוד בפני עצמה

במחלוקת נוספת בין חכמים לר' יהודה מנומקת דעתו של ר' יהודה בכך ש"דירת קבע בעינן". במשנה בסוכה ב, ב נאמר:

הסומך סוכתו בכרעי המטה כשרה. רבי יהודה אומר: אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה.

בגמ' בסוכה כא ע"ב נימקו אמוראים את דברי ר' יהודה בין היתר על פי הסברה שסוכה דירת קבע בעינן:

מאי טעמא דרבי יהודה? פליגי בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל. חד אמר: מפני שאין לה קבע, וחד אמר: מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה. מאי בינייהו? כגון שנעץ שפודין של ברזל וסיכך עליהם. למאן דאמר לפי שאין לה קבע – הרי יש לה קבע, ומאן דאמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה – הרי מעמידה בדבר המקבל טומאה. אמר אביי: לא שנו אלא סמך, אבל סיכך על גב המטה – כשרה. מאי טעמא? למאן דאמר לפי שאין לה קבע – הרי יש לה קבע, למאן דאמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה – הרי אין מעמידה בדבר המקבל טומאה.

אם אדם סיכך על העמודים הבולטים מעל למיטה, והסוכה בפני עצמה אינה מעמידה את הסכך, לדברי ר' יהודה הסוכה פסולה. רש"י הסביר, שכיון שהסוכה

12. אמנם התוספות (סוכה יא ע"א ד"ה מותר) כתבו שאין הלכה כרבה בר רב הונא. התוס' גם ציינו שהמקרה בו התיר אביי לרב יוסף לישון בכילה עסק בכילה ללא גג (סוכה יט ע"ב), וכן רב שהתיר לרב אחא ברדלא לישון בכילה התיר זאת רק בשל מחלה שפקדה אותו ומדין מצטער (כך גם כתבו התוס' בסוכה כו ע"א ד"ה משום). ראה גם בבעל המאור וברמב"ן במלחמות ה' סוכה א ע"א ברי"ף, ורבנו פרץ סוכה יא ע"א.

מטלטלת ע"י המיטה, יוצא שהסוכה איננה קבועה במקומה "ור' יהודה לטעמא דאמר סוכה דירת קבע בעינן". אשר על כן אם סיכך על שיפודים של ברזל, או על גב המיטה, ואף אם יטלטלו את המיטה, הסוכה תשאר במקומה, אזי גם ר' יהודה מודה שהסוכה כשרה, זאת מפני שהיא קבועה במקומה. המשמעות של סוכת קבע בהקשר זה היא היות הסוכה קבועה במקומה, כמו בית.¹³

ד. סוכה על גבי סוכה – אם אין דירין בעליונה התחתונה כשרה

עד כאן ציינו מקורות בהם אמוראים או הסתמא דגמרא הסבירו את דברי ר' יהודה על פי העיקרון ש"סוכה דירת קבע בעינן". להלן מקורות בהם הראשונים מסבירים את דברי ר' יהודה על פי שיטתו זו, אך הדבר לא נזכר מפורשות בגמרא. במשנה בסוכה א, ב נאמר:

סוכה על גבי סוכה – העליונה כשרה והתחתונה פסולה. רבי יהודה אומר: אם אין דירין בעליונה – התחתונה כשרה.

בגמ' בסוכה י ע"א הסביר רב דימי את מחלוקתם:

כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא: אם אין התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה התחתונה כשרה. מכלל דתנא קמא סבר אף על פי שאינה ראויה לקבל פסולה? איכא בינייהו דיכולה לקבל על ידי הדחק.

לפי חכמים, כשניתן בדוחק להניח בסוכה העליונה כרים וכסתות אזי היא הסוכה הכשרה והתחתונה פסולה. לפי ר' יהודה, כיון שהשימוש בסוכה העליונה הוא בדוחק, אזי העליונה פסולה והתחתונה כשרה. כך הסביר הריטב"א:

רבי יהודה סבר דלא חשיבא עליונה סוכה להכשירה ולא לפסול חברתה עד שתהא ראויה לקבל כרים וכסתות שלא על ידי הדחק, ורבי יהודה לטעמיה דסבר סוכה דירת קבע בעינן, ורבנן לטעמייהו דסברי דירת עראי בעינן.

13. התוס' שם (ד"ה שאין) כתבו שניתן לקשור את מחלוקת חכמים ור' יהודה כאן למחלוקת רבן גמליאל ור' עקיבא באשר לעושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה (סוכה כג ע"א). לדבריהם, רבן גמליאל שסבר אף הוא שסוכה דירת קבע בעינן ועל כן פסל סוכה שבראש הספינה, מודה שהסוכה כשרה אם היא יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה של יבשה, אע"ג שהיא מטלטלת על ידי הספינה: "שאני ספינה, דאורחא בהכי וחשיבא קבע אע"ג דמטלטלת". עוד ציינו התוס' את הסברם של ר' אמי ור' אבא בירושלמי על דברי ר' יהודה, שסיבת הפסול היא שאין חלל י' טפחים מכרעי המיטה לסכך, ואין הסוכה רשות בפני עצמה.

כך הסביר גם המאירי (סוכה י ע"א) את דברי ר' יהודה: "כל שהוא על ידי הדחק אינו דירת קבע, ולדירת קבע אנו צריכים".

בבית רגיל גרים בנוחות ולא בדחקות. גם הסוכה צריכה להיות כך. אם לא ניתן להניח בצורה סבירה כרים וכסתות על רצפת הסוכה, אזי הסוכה העליונה פסולה, והתחתונה כשרה.

ה. סוכה קובעת למעשר, חייבת במזוזה, ומחייבת בעירוב

היות הסוכה דירת קבע נותנת לסוכה שם בית בימי החג גם לעניין חיוב מעשר. ההלכה היא שמותר לאכול אכילת עראי מטבל כל זמן שלא הגיעו הפירות לבית, ובימי חג הסוכות - הסוכה היא הבית. כך נאמר במשנה במעשרות ג, ז:

סוכת החג בחג. רבי יהודה מחייב, וחכמים פוטרין.

בגמ' ביומא י ע"א נזכרת משנה זו ונוסף עוד: "ותני עלה: רבי יהודה מחייב בעירוב [רש"י: אם פתוחה לחצר שיש בה שאר דירות אוסרת על כולם (=לטלטל בחצר בשבת) אם לא עירבה עמהן], ובמזוזה, ובמעשר". את החובה במזוזה נימק רבא:

רבי יהודה לטעמיה, דאמר סוכה דירת קבע בעינן, ומחייבא במזוזה. ורבנן לטעמייהו, דאמרי סוכה דירת עראי בעינן, ולא מחייבא במזוזה.

בתלמוד ירושלמי סוכה א, א (וכן במעשרות ג, ג) הוצגו דברי ר' יהודה למול דברי רבי ור' שמעון באשר להלכות סוכה:

תני רבי אומר: ארבע אמות אף על פי שאין שם ארבע דפנות. רבי שמעון אומר: ארבע דפנות אף על פי שאין שם ארבע אמות. רבי יהודה¹⁴ אומר: ארבע אמות וארבע דפנות. וכן היה רבי יהודה מחייב במזוזה אף על פי שאין שם ארבע אמות וארבע דפנות. מסתברא דרבי יהודה יודה לאילין רבנן, ואילין רבנן לא יודון לרבי יהודה, שאף על פי שיש שם ארבע אמות וארבע דפנות שהיא פטורה מן המזוזה ואינה טובלת במעשרות.

רבי הצריך שגודל הסוכה יהיה ארבע על ארבע אמות, ור' שמעון חייב שיהיו לה ארבע דפנות. "רבי יהודה אומר: ארבע אמות וארבע דפנות" - נראה שיש לקרוא זאת בשאלה: האם יש צורך ששטח הסוכה יהיה גם ארבע על ארבע אמות וגם תחום בארבע דפנות?¹⁵ על כן המשך הירושלמי ואמר שר' יהודה היה מחייב להניח מזוזה בסוכה גם אם אין בה ארבע על ארבע אמות ואף לא ארבע דפנות. מכאן צומחת

14. הגר"א גרס בירושלמי במעשרות ג, ג: ר' יוסי.

15. קרבן העדה כתב שם: "הכי גרסינן: רבי יהודה אומר אף על פי שאין שם ארבע אמות וארבע דפנות".

המסקנה שר' יהודה כלל בדבריו גם את דברי רבי ור' שמעון, ובוודאי שלשיטתו אם שטח הסוכה הוא ארבע על ארבע או שיש בה ד' דפנות יש להניח בה מזוזה. לעומת זאת, רבי ור' שמעון לא הסכימו לדברי ר' יהודה, ולפיהם סוכה פטורה תמיד ממזוזה. אמנם חיוב מזוזה בבית ששטחו ארבע על ארבע אמות מוסכם כנראה על הכל, אך ר' יהודה סבר שהגדרת הסוכה כדירת קבע מספיקה כדי לחייבה במזוזה גם אם אין בה שטח של ארבע על ארבע אמות. לדעתו בית יכול להיות בית קבע לכל חיוביו גם אם אין בו שטח של ארבע אמות על ארבע אמות.

לסיכום, ר' יהודה ראה בסוכה בית הן באופי המבנה שלה (סוכה מעל כ' אמה; היות הבית קבוע במקומו ולא מיטלטל), והן ביכולת לגור בסוכה כמו שאדם גר בביתו במשך השנה (סוכה על גבי סוכה, התחתונה כשרה כי לא ניתן לגור בנוחות בעליונה). ר' יהודה גם הכיל משמעויות הלכתיות מסוימות של בית על הסוכה,¹⁶ ועל כן סוכה חייבת במזוזה,¹⁷ קובעת למעשר ומחייבת בעירוב.¹⁸

2. רבי

התנא הראשון אותו ציין אביי כמי שסבר שסוכה דירת קבע בעיניו הוא רבי. רבי סבר שסוכה היא דירת קבע כמו בית במובן ההלכתי. כך נאמר בתוספתא בסוכה (ליברמן) ב, ב:

רבי אומר: כל סוכה שאין בה ארבע אמות על ארבע אמות פסולה.¹⁹

16. התוספות ביומא י ע"ב הציעו פירוש אחר לדברי הגמ', ונימקו את דברי ר' יהודה המחייב להניח מזוזה בסוכה בחג וכל ימות השנה באופן הבא: "ור' יהודה גזר [=שסוכה חייבת במזוזה כל השנה] שלא יאמרו היושב בסוכה בחג חבוש בבית האסורין הוא, ויש בדבר גנאי ובזוי מצוה ונראה כאילו הקב"ה מטריח על ישראל וחובשן בבית האסורים, להכי חייבת במזוזה כל השנה לפרסם הדבר שיהיה נראה לכל כמו דירה חשובה".

17. לדברי התוס' ישנים (יומא י ע"ב) כל התנאים הנזכרים בדברי אביי כסוברים שסוכה דירת קבע בעיניו, מסכימים שסוכה חייבת במזוזה, ולדברי התוס' בסוכה ז ע"ב ד"ה אחרים ר' מאיר מסכים שסוכה חייבת במזוזה.

18. לכאורה היה מתבקש בסוגיה נוספת לכלול את דברי ר' יהודה במסגרת תפיסתו שסוכה דירת קבע בעיניו. ר' יהודה סבר שמשככים בנסרים, ור' מאיר אסר. בגמ' (סוכה יד ע"א) נקשרת מחלוקת זו לגזרת תקרה, ורב פפא העמיד את מחלוקתם ע"פ שמואל בנסרים שרוחבם בין שלושה לארבעה טפחים. אך הר"ן (סוכה ז ע"ב ברי"ף) העיר שאע"פ שר' יהודה סבר שסוכה דירת קבע בעיניו גם הוא הסכים שיש לסכך בדבר קל, ולכן אין לקשור את מחלוקתם לסוגיה זו. יש להעיר שע"פ דברי אביי גם ר' מאיר סובר שסוכה דירת קבע בעיניו.

19. הגמ' בעירובין ג ע"ב דנה בהקשר לדברי רבי הללו מה אורכה בטפחים של האמה לעניין שיעור הסוכה.

גם בתלמוד ירושלמי מעשרות ג, ג, וסוכה א, א מובאים דברי רבי ששטח הסוכה צריך להיות ארבע על ארבע אמות.

בגמ' בסוכה ז ע"ב נאמר שיש התאמה בין דברי ר' יוחנן לרבי:

אמר רבי יוחנן: סוכה העשויה ככבשן [=סוכה עגולה], אם יש בהקיפה כדי לישוב בה עשרים וארבעה בני אדם כשרה, ואם לאו פסולה. כמאן? כרבי, דאמר: כל סוכה שאין בה ארבע אמות על ארבע אמות פסולה.

בגמ' בסוכה ב ע"ב נאמר שיש אפשרות שרב הונא אמר רב וכן רב חנן בר רבא קשרו את פרשנות ר' יהודה וחכמים באשר לגובהה המקסימלי של הסוכה, בהנחה שגודל הסוכה הוא ארבע על ארבע אמות.

בגמ' בסוכה ג ע"א-ע"ב, נזכרו דברי רבי בתוספתא, ועל כך נאמר שם:

מאן תנא להא דתנו רבנן: בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, פטור מן המזוזה ומן המעקה, ואינו מטמא בנגעים, ואינו נחלט בבתי ערי חומה, ואין חוזרין עליו מעורכי המלחמה, ואין מערבין בו ואין משתתפין בו ואין מניחין בו עירוב, ואין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות, ואין האחין והשותפין חולקין בו - לימא רבי היא ולא רבנן? אפילו תימא רבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן הכא אלא לענין סוכה, דדירת עראי היא. אבל לגבי בית, דדירת קבע הוא - אפילו רבנן מודו, דאי אית ביה ארבע אמות על ארבע אמות דיירי ביה אינשי, ואי לא לא דיירי ביה אינשי.

חכמים הסכימו שמגורי קבע הם בשטח של ארבע על ארבע אמות, אך לדבריהם סוכה היא דירת ארעי ועל כן אין צורך בשטח של ארבע על ארבע אמות. לסיכום, רבי החיל על הסוכה הלכות בית. ישנן מצוות והלכות ביחס לבית - מה גדר בית החייב במזוזה, לאיזה בית חוזרים מעורכי המלחמה, איזה בית חייב במעקה, ועוד. המכנה המשותף למצוות הללו הוא שהקריטריון ההלכתי של בית לעניין חיובים אלו הוא שטח של ארבע על ארבע אמות.²⁰ רבי החיל גדר זה גם על סוכה, שבה ראה דירת קבע. כך הגדיר הריטב"א (סוכה ז ע"ב) את דברי רבי: "רבי דבעי קביעותא רבה בד' אמות".

3. ר' יאשיה

התנא השני אותו ציין אביי כמי שסבר ש"סוכה דירת קבע בעינן" הוא ר' יאשיה, וזאת בשל מחלוקת בינו לבין חכמים, כאמור בגמ' בסוכה ז ע"ב:

20. ראה: אנציקלופדיה תלמודית, ערך דירה.

ושחמתה מרובה מצלתה פסולה. תנו רבנן: חמתה מחמת סיכוך, ולא מחמת דפנות. רבי יאשיה אומר: אף מחמת דפנות. בתוספתא בסוכה (ליברמן) א, ב הובאה רק דעת חכמים – ובצורה מחודדת: סוכה שחמתה מרובה מצילתה פסולה. במי דברים אמורים? מלמעלה, אבל מן הצדדין אפילו כולה מליאה חמה, כשירה. בגמ' בסוכה ז ע"ב הוסבר בשמו של אביי טעמו של ר' יאשיה:

אמר רב יימר בר שלמיה משמיה דאביי: מאי טעמא דרבי יאשיה? דכתיב "וסכת על הארון את הפרכת" (שמות מ, ג) – פרכת מחיצה, וקא קרייה רחמנא סככה, אלמא מחיצה כסכך בעינן. ורבנן? ההוא דניכוף ביה פורתא, דמחזי כסכך.

רב יימר בר שלמיה, בשמו של אביי, נימק את דברי ר' יאשיה בכך שפריסת הפרוכת, שהייתה מחיצה ולא תקרה (כפי שנאמר בשמות כו, לג: "והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים"), מכונה סיכוך – "וסכת על הארון את הפרוכת". מכאן מוכח, שגם חמה החודרת לסוכה מצד הדפנות פוסלת אותה. מסקנת אביי מדברי ר' יאשיה הללו היא שלדעתו סוכה דירת קבע בעינן. לסיכום, לפי ר' יאשיה הלכות הסכך והמחיצות הייחודים לסוכה הם אלו שמשווים לסוכה אופי של בית קבע.

4. ר' שמעון

התנא הרביעי אותו ציין אביי כמי שסבר שסוכה דירת קבע בעינן הוא ר' שמעון, על פי מחלוקתו עם חכמים באשר למספר דפנות הסוכה, כאמור בתוספתא סוכה (ליברמן) א, יג:

חכמים אומרים: שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח. ר' שמעון אומר: שלישית כהלכתה ורביעית אפילו טפח.

הגמרא בסוכה ו ע"ב (וכן בסנהדרין ד ע"א) הסבירה את מחלוקתם כתלויה בשאלה האם יש אם למסורת או אם למקרא (בשל המופע של המילה סוכות בויקרא כג, מב-מג: "בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת, למען ידעו דרתים כי בסכות הושבתי את בני ישראל"), ולחילופין בשאלה האם דורשים תחילות, דהיינו את הפעם הראשונה בו נזכרת המילה סוכה. לעומת זאת, בסוף הסוגיה בסוכה ו ע"ב הסביר רב מתנה את טעמו של ר' שמעון:

טעמיה דרבי שמעון מהכא: "וסכה תהיה לצל יומם מחרב, ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר" (ישעיהו ד, ו).

רש"י (ד"ה למחסה) הסביר: "בלא ארבע מחיצות לאו מחסה מזרם הוא, שהרוח משיב את הזרם דרך דופן הפרוץ". דפנות הסוכה צריכות להבנות בצורה כזו שהרוח לא תוכל להדוף את מי הגשמים לתוכה. גם בתלמוד ירושלמי סוכה א, א נומקה מחלוקת רבנן ור' שמעון באופנים דומים, אם כי שם לא נזכרים המושגים 'אם למקרא' ו'אם למסורת'. שם נדרש הפסוק מהנביא ישעיהו כך: "וסוכה תהיה לצל יומם מחורב' – הרי אחת,²¹ 'למחסה ולמסתור' – הרי שתיים, 'מזרם וממטר' – שנים". שתי דפנות ועוד שתי דפנות ובסך הכול ארבע דפנות.²²

רש"י בסוכה ז ע"ב (ד"ה שלש כהלכתן) כתב שהסברו של רב מתנה הוא הבסיס לדברי אביי האומר שר' שמעון סבר שסוכה דירת קבע בעינן. מסקנת אביי מדבריו של ר' שמעון היא שהיות והסוכה משמשת כמקום מחסה ומסתור, משמעות הדבר שיש לה ממד של דירת קבע. ניתן להוסיף עוד שהסוכה היא צל מחורב – מחום השמש בקיץ, ומחסה ומסתור מזרם ומטר בחורף, ומכאן שהיא דירת קבע. שיטת ר' שמעון בהקשר של "סוכה דירת קבע בעינן" נזכרת בסוגיה נוספת, במחלוקתו עם ר' יהודה באשר לשינה תחת המיטה בסוכה (משנה סוכה ב, א).²³ לסיכום, לפי ר' שמעון לסוכה צריך להיות שלוש דפנות והרביעית טפח, על מנת לשמש מחסה ומסתור כדירת קבע.

5. רבן גמליאל

התנא החמישי אותו ציין אביי כמי שסבר "סוכה דירת קבע בעינן" הוא רבן גמליאל, כאמור בגמרא בסוכה כב ע"ב-כג ע"א:

משנה: העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה – כשרה, ועולין לה ביום טוב. בראש האילן או על גבי גמל – כשרה, ואין עולין לה ביום טוב. גמרא: מני מתניתין? רבי עקיבא היא, דתניא: העושה סוכתו בראש הספינה, רבן גמליאל פוסל ורבי עקיבא מכשיר. מעשה ברבן גמליאל²⁴ ורבי

21. רש"ש בסוכה שם הסביר: אחת הכוונה לסכך.

22. דברי הירושלמי הללו נזכרו בתוספות בסוכה ו ע"ב ד"ה וסוכה.

23. ראה לעיל בדין בדברי ר' יהודה: 'הישן תחת המיטה או תחת הכילה בסוכה'.

24. בירושלמי עירובין א, ז, וסוכה ב, ז, מי שחלק על רבי עקיבא הוא ר' אלעזר בן עזריה. בספרא אמור יב, טז, וכמובא בסוכה מא ע"ב, רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה הם שהיו באים בספינה בחג סוכות.

עקיבא שהיו באין בספינה, עמד רבי עקיבא ועשה סוכה בראש הספינה. למחר נשבה רוח ועקרתה. אמר לו רבן גמליאל: עקיבא, היכן סוכתך?

אביי מיקד את מחלוקת ר' עקיבא ורבן גמליאל על פי דרכו, שהמחלוקת היא האם הסוכה היא דירת קבע או דירת עראי :

אמר אביי: דכולי עלמא, היכא דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה – לא כלום היא. יכולה לעמוד בשאינה מצויה דיבשה – כולי עלמא לא פליגי דכשרה. כי פליגי – בדיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה ואינה יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה דיבשה [גירסת מסורת הש"ס: ברוח מצויה דים]. רבן גמליאל סבר: סוכה דירת קבע בעינן, וכיון דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים – לא כלום היא. רבי עקיבא סבר: סוכה דירת עראי בעינן, וכיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה – כשרה.

אמנם כדי שהסוכה תיפסל מספיק שהסכך יעוף ברוח, אך לפי אביי רבן גמליאל ראה ערך וחשיבות בכך שהסוכה תישאר קבועה במקום בו היא נבנתה, ולא תתפרק בעקבות משב רוח מצויה. סוכה הבנויה על ספינה צריכה לעמוד כנגד רוח מצויה בים, וסוכה העומדת ביבשה צריכה לעמוד כנגד רוח מצויה ביבשה.²⁵ לסיכום, לדברי רבן גמליאל הסוכה צריכה להיות עמידה כנגד רוח המצויה במקומה, ובכך היא דירת קבע. קביעותה של הסוכה מתבטאת ביכולתה לעמוד לפחות כנגד רוח מצויה במקום בו העמידו אותה.

6. בית שמאי

לדברי אביי, גם בית שמאי סברו ש"סוכה דירת קבע בעינן", כאמור במשנה בסוכה ב, ז:

מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית – בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין. אמרו להן בית הלל לבית שמאי: לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את ר' יוחנן בן החורני ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ולא אמרו לו דבר? אמרו להן בית שמאי: משם ראיה? אף הם אמרו לו: אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך.

25. מחלוקת רבן גמליאל ור' עקיבא בעניין סוכה הבנויה על גבי הספינה על פי פרשנותו של אביי, מזכירה מאד את מחלוקת חכמים ור' יהודה באשר לסומך סוכתו בכרעי המיטה. התוספות (סוכה כא ע"ב ד"ה שאין) קושרים בין המחלוקות.

רש"י (סוכה ז ע"ב ד"ה בית שמאי) הסביר שלדעת בית שמאי מצב בו אדם נמצא בסוכה ושולחנו בתוך הבית, מלמד שהסוכה לא ראויה לתשמיש המיועד לה, ולכן היא פסולה. הקביעות במבנה הסוכה מתבטאת בהיותה נוחה וראויה לשימוש הבסיסי שלה – לאכול בסוכה. הריטב"א בסוכה ז ע"ב הדגיש היבט אחר:

הא דקאמר אביי דטעמא דבית שמאי משום דירת קבע לאו משום קביעות בנין, דמאי קביעות איכא בשיעור שבעה טפחים, אלא לומר שתהא קבע לענין זה שיהא שם קבע ולא ימשך לחוץ אחר שלחנו.

לפי הריטב"א הקביעות איננה באה לידי ביטוי במבנה הסוכה, אלא ביכולת של האדם לאכול בה בלי שימשך אחר שולחנו.²⁶ בעניין זה הלכה כבית שמאי. על אף שבדרך כלל אין הלכה כבית שמאי, בהלכה זו נפסק כמותם, כנאמר בגמרא בסוכה ג ע"א:

אמר רב שמואל בר יצחק: הלכה, צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו. אמר ליה רבי אבא: כמאן, כבית שמאי? אמר ליה: אלא כמאן? איכא דאמרי, אמר רבי אבא: דאמר לך מני? אמר ליה: בית שמאי היא, ולא תזוז מינה... דבית שמאי סברי גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו.²⁷

לסיכום, על פי בית שמאי הקביעות היא באפשרות הישיבה בסוכה אפילו באופן מינימלי הקבוע ביותר: ראשו, רובו ושולחנו.

7. ר' אליעזר

תנא נוסף הסובר שסוכה דירת קבע בעינן הוא ר' אליעזר, על פי דבריו במשנה בסוכה א, יא:

26. התוספות (סוכה ז ע"ב ד"ה כולהו) ציינו שבית שמאי אינם סוברים כמו רבי, ועל אף ששניהם סוברים שסוכה דירת קבע בעינן, בכל זאת הם חלוקים ביניהם: "על כרחיך אין שוין. דהא רבי בעי ד' אמות, ולבית שמאי סגי בכדי ראשו ורובו ושולחנו". ההבדל ביניהם ברור: רבי הצביע על שטח הסוכה המגדירה כדירת קבע, ובית שמאי הצביעו על נוחות מינימלית בשימוש בסוכה, המתורגמת לשטח של שבעה על שבעה טפחים.

27. ראשונים חלקו בשאלה האם הלכה כמותם בסוכה קטנה בלבד או גם בסוכה גדולה. יש שפסקו שהלכה כבית שמאי בסוכה קטנה, ובסוכה גדולה כבית הלל: רב עמרם גאון, מובא בתוס' בסוכה ג ע"א ד"ה דאמר, ובתוס' רא"ש שם; רא"ש סוכה א, א, וא, י; רי"ץ גיאת הלכות סוכה עמוד קטז; בעל המאור וריב"ב, סוכה ג ע"ב ברי"ף, ועוד. ויש שפסקו כבית שמאי בסוכה גדולה וקטנה: רבנו חננאל, סוכה ג ע"א; רי"ף סוכה ג ע"ב, יג ע"א; רמב"ם הל' סוכה ו, ח; ראב"ד סוכה ג ע"ב ברי"ף, ריטב"א סוכה ז ע"ב, ועוד. ראה עוד: שו"ת בית הלוי ג סי' נג; חזון איש אורח חיים סי' קנ ס"ק ב.

העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל. רבי אליעזר פוסל מפני שאין לה גג, וחכמים מכשירין.

"כמין צריף" היא סוכה שאין בה גג, ושתי הדפנות שלה נוגעות זו בזו מלמעלה ויוצרות צורת אהל, או שגגה מחובר לדפנות והדפנות משמשות גם כסכך. "או שסמכה לכותל" – הסכך נוטה על הכותל והוא יורד בשיפוע עד הארץ. בגמ' בסוכה יט ע"ב מסופר:

אביי אשכחיה לרב יוסף דקא גני בכילת חתנים בסוכה. אמר ליה: כמאן? כרבי אליעזר. שבקת רבנן ועבדת כרבי אליעזר? אמר ליה: ברייתא איפכא תני: רבי אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין. שבקת מתניתין ועבדת כברייתא? אמר ליה: מתניתין יחידאה היא. דתניא: העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל, רבי נתן אומר: רבי אליעזר פוסל מפני שאין לה גג, וחכמים מכשירין.

רב יוסף ישן בכילה ללא גג בתוך סוכה, ואביי שאלו האם הוא פסק כר' אליעזר, מאחר שלדעתו אם אין לה גג אין היא נחשבת כחוצצת בין האדם לבין הסכך. תשובת רב יוסף עסקה בשאלה האמנם ר' אליעזר אמר זאת או חכמים. מכל מקום, משאלת אביי את רב יוסף ניתן להבין שאין לפסוק כר' אליעזר.

הריטב"א שם הסביר שתשובת רב יוסף עוסקת בתוכן דבריו של ר' אליעזר:

אביי אמר לרב יוסף דגאני בכילת חתנים בסוכה כמאן כרבי אליעזר. פירוש, דלרבי אליעזר מותר לישן בכילת חתנים בסוכה, דסוכה דירת קבע וכילה אהל עראי, ולא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע, וכטעמא דאמר לקמן (כא ע"ב) לרבי יהודה דאמר ישנים היינו תחת המטה בסוכה דפרישנא טעמא משום הכי. מיהו משום דההיא דרבי יהודה לא מתפרשא שפיר, ודילמא רבי יהודה לא שרי אלא במטה ולא בכילה נקט דרבי אליעזר.

הריטב"א קשר בין דעת ר' אליעזר לר' יהודה הסוברים שסוכה דירת קבע בעינן ושאינן אוהל עראי מבטל אוהל קבע, וזה תאם את דברי אביי הרואה את ר' אליעזר ור' יהודה בשיטה אחת.

יש מקום לראות בהלכות נוספות שקבע ר' אליעזר בהלכות סוכה ביטויים נוספים להיותה דירת קבע. במשנה בסוכה ב, ו נאמר:

ר' אליעזר אומר: ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה. וחכמים אומרים: אין לדבר קצבה, חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד.

ובגמ' בסוכה כז ע"א:

מאי טעמא דרבי אליעזר? "תשבו" כעין תדורו, מה דירה – אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה – אחת ביום ואחת בלילה. ורבנן? כדירה, מה דירה – אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי – אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל.

לפי ר' אליעזר יש לאכול בכל יום מימי החג שתי סעודות בסוכה ובכך אדם יבטא את קביעותו בסוכה. בהמשך הגמ' שם נאמר שר' אליעזר סבר שאין יוצאים מסוכה לסוכה, שכל היוצא מסוכה לטעם מצוותה של ראשונה, ושואין עושין סוכה בחולו של מועד. הקביעות היא בסוכה אישית שאדם בונה לכל שבעת ימי החג ושרק בה הוא יושב.²⁸ בגמ' בסוכה לא ע"א נאמר שר' אליעזר פוסל סוכה גזולה וסוכה שנעשתה ברשות הרבים, וזאת "לטעמיה, דאמר: אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חברו". הלכות אלו אינן קשורות לדין המראה החיצוני של הסוכה, שממנו דווקא למד אבבי שר' אליעזר דרש שהסוכה תהיה דירת קבע.

להלכה נפסק כר' אליעזר שאין לעשות סוכה כמין צריך ולא לסומכה לכותל. הראשונים חלוקים גם כאן האם זאת בשל הטעם "דירת קבע בעינן" או משום ששיפועי אהלים לאו כאהלים דמו, כפי שנזכר בגמ' שם, ועל פי הברייתא כך דעת חכמים.²⁹

סיכום: לפי ר' אליעזר על הסוכה להראות כדירת קבע, ועל כן צריך שיהיה לה גג. יתכן שאף הלכות אחרות בשמו של ר' אליעזר – החובה לאכול שתי סעודות בכל יום בסוכה, ההנחיה שלא לצאת לסוכה אחרת והאיסור לבנות סוכה בחול המועד אלא אם כן נפלה, נובעת בשל אותו מבט לפיו על האדם להתייחס לסוכתו האישית כאל ביתו הקבוע.³⁰

28. בגמ' בסוכה ט ע"א נאמר שבית שמאי, הסוברים שסוכה דירת קבע בעינן, סוברים אף הם שאין בונים סוכה בחול המועד.

29. מטעם שאין לה גג: ר"ף סוכה ג ע"ב ברי"ף; רמב"ם הל' סוכה ד, ז; רמב"ן, מלחמות ה', סוכה ג ע"ב ברי"ף. אך בעל המאור (סוכה ד ע"א ברי"ף) סבר שמטעם דירת קבע.

30. ידועה ומפורסמת מחלוקת ר' אליעזר ור' עקיבא באילו סוכות ישבו במדבר, סוכות ממש או ענני כבוד (סוכה יא ע"ב). המלבי"ם לויקרא כג, מג קישר בין מחלוקת זו לבין שיטת ר' אליעזר ור' עקיבא בעניין סוכת דירת קבע בעינן: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" – ר' אליעזר ענני כבוד, ור' עקיבא סוכות ממש. לפי זה יש לומר שר' אליעזר ור' עקיבא אזלי לשיטתם, ר' אליעזר סבירא ליה סוכה דירת קבע ור' עקיבא סבירא ליה דירת עראל". ראה עוד: הרב דוד אסולין, "בסוכות תשבו שבעת ימים" – מהותה של הסוכה במשנת ר' אליעזר, אסופות, ג, עמ' 137-150.

8. אחרים – ר' מאיר

בסוף רשימתו של אבוי מוזכרים "אחרים" הסוברים שסוכה דירת קבע בעינין:
אחרים דתניא: אחרים אומרים, סוכה העשויה כשוכך פסולה לפי שאין
לה זויות.

מי הם אחרים? התוס' הסבירו: "ואחרים היינו ר' מאיר"³¹.
"סוכה כשוכך" היא סוכה עגולה שאין לה זויות. לפי ר' מאיר, אופייה של דירת קבע
מתבטא בכך שהיא נראית כבית, כלומר עם קירות המונחים בזווית זה ליד זה, ולא
בעיגול. ממד זה של קביעות דומה מאד לדברי ר' אליעזר המובאים לעיל, שסוכה ללא גג
איננה נחשבת לדירת קבע. גג שטוח וקירות המונחות בזווית הם ביטויים של דירת קבע.
הריטב"א (סוכה ז ע"ב) השווה בין התנאים הסוברים לפי אבוי שסוכה דירת קבע בעינין:

רבי דבעי קביעותא רבה בד' אמות שרי בעגולה משום דאית ליה רווחא
טובא, ואחרים סגי להם בהכשר סוכה דבית שמאי ולהכי פסלי בעגולה
שאין לה זוית ולא חזיא לדירה. אי נמי אית להו דרבי ובעו אכתי
קביעותא רבה טפי, שיהא לה זוית כנ"ל.

לדברי הריטב"א, רבי שסבר שגודל הסוכה הוא ארבע על ארבע אמות התיר
סוכה עגולה, משום שזו סוכה מרווחת מאד, אך אחרים סברו כדברי בית שמאי וכפי
שמקובל להלכה שגודל הסוכה הוא ראשו רובו ושולחנו, ולכן פסלו סוכה עגולה מפני
שאין לה זויות והיא איננה ראויה לדירה. אפשרות נוספת היא שאחרים סברו כרבי
שגודל הסוכה הוא ארבע על ארבע אמות, אך בכל זאת ממד הקביעות בסוכה איננו
מתבטא רק בשטחה אלא גם בצורתה, בכך שיש לה דפנות וזויות.
לסיכום, לדעת ר' מאיר – "אחרים" – על הסוכה להראות כדירת קבע, ועל כן צריך
שיהיו לה קירות הניצבים בזווית זה לזה.

ג. סיכום – ביטויים שונים לסוכה כדירת קבע

כאמור, משמעות הסוכה כדירת קבע שונה אצל כל אחד מהתנאים שמנה אבוי.
ניתן להציע חלוקה למספר תחומים, שכל אחד מבין התנאים זיהה אחד מהם כממד
המבטא את קביעות הסוכה:

31. הוריות יג ע"ב: "ניקנסיהו דלא נימרו שמעתא משמיהו. אסיקו לרבי מאיר – אחרים". בסדר
תנאים ואמוראים (חלק ב אות ד) נאמר: "כל 'אחרים אומרים' הוא רבי מאיר, כשהיה אומר דבר
משם רבו אלישע בן אבויה שנקרא 'אחר' היו אומרים עליו 'אחרים אומרים'". ראה גם תוס' סוטה
יב ע"א ד"ה אחרים.

א. הסוכה היא דירת קבע כמו בית רגיל בו אדם מתגורר במשך השנה
 זו דעתו של ר' יהודה בכמה נושאים הקשורים למבנה הסוכה (סוכה מעל כ' אמה; היות הבית קבוע במקומו ולא מיטלטל), וביכולת לגור בסוכה כמו שאדם גר בביתו. במשך השנה (סוכה ע"ג סוכה התחתונה כשרה כי אי אפשר לגור בעליונה בנחות).

ב. הסוכה היא דירת קבע בשטחה, מקביל להלכות בית בתחומים אחרים
 זו דעתו של רבי, שהחיל על הסוכה הלכות בית. ישנן מצוות והלכות שונות הקשורות לבית: מזוזה, חזרה מעורכי המלחמה, חיוב במעקה, ועוד. המכנה המשותף למצוות אלו הוא שכדי שמבנה יחשב לבית מבחינה הלכתית, עליו להיות בשטח של לפחות ארבע על ארבע אמות.

ג. קביעות הסוכה כדירה מתבטאת בהלכות הקשורות לדפנות ולמקומם במרחב,

ואשר יקבעו את הסוכה כמקום בו ניתן לשבת בנחות ובבטחה
 ישנן הלכות ייחודיות הקשורות למבנה הסוכה. שני תנאים מחייבים מבנה מסיבי ומקיף יותר מהמקובל, כדי שיהיה אפשר לשבת בסוכה ולחוש בה כדירת קבע, ושניהם מתמקדים בדפנות: הדפנות כחוצצות מפני החמה, ומספר הדפנות המשמשות מחסה ומסתור טוב ובטוח יותר.

ר' יאשיה דרש שגם הדפנות צריכים לספק צל על הסוכה, ואם חמתה מרובה מצילתה אף בשל הדפנות – הסוכה פסולה. אם תהיה חמה בסוכה גם בשל הדפנות יקשה לשבת בה, ועל כן גם את הדפנות יש לבנות באופן שיחצצו בפני החמה מלחדור לסוכה.

ר' שמעון דרש שתהייה בסוכה ארבע דפנות, או לכל הפחות שלוש דפנות וטפח. רק כך תשמש הסוכה, הראויה למחסה ומסתור, כדירת קבע.

רבן גמליאל דרש להעמיד את הסוכה במקום בו היא תהיה עמידה כנגד רוח המצויה באותו מקום – בין אם ביבשה ובין אם על ספינה בים. הסוכה תפסל גם אם רק הסכך הוא זה שיעוף ברוח, וחידושו של רבן גמליאל היא שגם את הסוכה עצמה יש להעמיד באופן כזה שהסוכה תחזיק מעמד במקומה ולא תתפרק. וגם אם היא לא נעקרה היא פסולה מעיקרא.

בית שמאי עסקו ביכולת השימוש בסוכה. לדעתם הסוכה היא דירת קבע כשניתן להשתמש בה אף אם מדובר באופן מינימלי: ראשו, רובו ושולחנו. התרגום המעשי של ראשו רובו ושולחנו הוא גודלה המינימלי של סוכה: שבעה על שבעה טפחים. זהו גודל מספק לשבת בסוכה כזו, והוא המגדיר את ממד דירת הקבע שבסוכה.

ד. קביעות סוכה כדירה הוא במראה החיצוני ובהיות לה מרכיבים של בית – גג,

ודפנות המונחות זו לצד זו בזוויות

ר' אליעזר סבר שעל הסוכה להראות כלפי חוץ כמו בית, ועל כן צריך שיהיה לה

גג. באופן דומה סבור ר' מאיר (אחרים) שדפנות הסוכה צריכים להיות מונחות זו לצד זו בזווית.³²

ד. המשמעות הרעיונית – צא מדירת קבע, ודירת קבע בעינן

מה המשמעות הרעיונית של היציאה מבית המגורים הקבוע, שיש לראותו בשבעת ימי החג כבית עראי, לסוכה שהמבנה הבסיסי שלה הוא עראי, אך יש לראותה בימים אלו כבית קבע? ומדוע להלכה התקבל שהסוכה עצמה היא דירת עראי? השפת אמת (סוכות תרמ"ד) הסביר:

צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. וזהו באמת עיקר החירות שניתן ביציאת מצרים לכל איש ישראל, שלא יהיה מוטבע בעניני הטבע. וזה שכתוב "בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים", שהיה ניטע בליבות בני ישראל לצאת ממאסר הגוף והטבע להיות בעולם הזה בעראי.

ובמקום אחר (סוכות תרמ"ה) כתב:

מצות הסוכה היא מידת הבטחון בהשי"ת, כמו שאמרו רז"ל "צא מדירת קבע", שלא לבטוח בעושר ובנכסים, רק לבטוח בה'. ולכן הוא זמן שמחתינו, כי אין שמחה כשמחת הבוטח בה' באמת.

גם הראי"ה קוק (מאורות הראי"ה – ירח האיתנים, עמ' רפז) הסביר באופן דומה:

לדעת כי רק כמו אהל עראי חיי האדם עלי חלד, ומהר ישא ויטולטל טלטה גבר... ולזאת באת לנו להורות כי נעזוב משכנותינו ונשב בסוכות אוהל עראי, ועל כן חיוב הסוכה בדרך עראי דוקא, ואם למעלה מעשרים אמה פסולה, להורות כי לא ירד הגבר להשתקע הנה, רק לגור פה עלי אדמות עדי ימלא צבאו ויטול חבלו, על כן מן דרך המוסר לעזוב המותרות העולם הזה כיון שאינן תכליתיות.

המסר המרכזי של הסוכה והתחושה שהיציאה אליה באה לחדד ולהדגיש, הם שיחד עם זאת שאנו אווזים ברכוש אנו עראיים בעולם הזה. על המשמעות הרעיונית של דעות התנאים הסוברים (לפי אביי) שסוכת דירת קבע בעינן, כתב הרב שמואל בורנשטיין, האדמו"ר מסוכצ'וב (שם משמואל, סוכות תרע"ד, עמ' קנג-קנד):

להבין ענין הפלוגתא אי סוכה דירת קבע בעינן או דירת עראי בעינן.

32. ראה עוד: הרב אמנון דוקוב, "התבוננות במושגי עראי וקבע במסכת סוכה", באתר גמראנט.

דהנה סוכה היא זכר להנהגה שהיתה במדבר למעלה מדרך הטבע כי אם בנסים מפורסמים ונגלים לכל אפילו לאומות העולם, שהיו רואים מרחוק עמוד ענן ועמוד אש... ומאן דאמר סוכות ממש לא פליג... אלא סבירא ליה שהזכר איננו איננו לנס מיוחד... אלא לכללות ההנהגה כל ימי היותם במדבר.

...הנהגה נסית יש לה מעלה שהיא בלי טורח ובלי עמל... והנהגה הנסית במדבר היתה צורך לשעתה לבד, כדי שיתחזקו ישראל בתורה ואמונה טהורה למען יהיה ביכולתם לבוא לארץ ולחרוש ולזרוע ולברר כנ"ל. ומכל מקום תכלית התכלית היא שיתקדש כל כדור הארץ כמו לעתיד ויזדכך חומר עד שתשוב כל ההנהגה למעלה מן הטבע של עכשיו... ויהיו מתפרנסים שלא בטורח ושלא בעמל.

...והנה מובן שכל הכנה נקראת עראי והתכלית נקראת קבע. ועל כן מר סבר דירת עראי בעינן, סבר שבאשר הזכר הוא להנהגת המדבר וזו היתה הכנה לבד על כן צריך הזכר גם כן להיות עראי. ומר סבר דירת קבע בעינן, וסבירא להם מאחר דסוף כל סוף ותכלית התכלית תהיה ההנהגה הניסית לעתיד, אם כן תהיה ההנהגה הניסית קבע... על כן יש לעשות הזכר לזה נמי קבע. והנה איזה חכם הרואה את הנולד, היינו שהעתיד עומד נגד עיניו כמו ההוה, ועל כן רוב חכמי ישראל סוברים דירת קבע בעינן היינו משום דהעתיד הי' עומד לנגד עיניהם ממש ואליו עושין את הזכר.

...ולפי האמור יובן מה דלית הלכתא כהסוברין דירת קבע בעינן, דשיטה היא ולית הלכתא כחד מנייהו,³³ כי כל אחד סובר הקבע בעינן אחר מזולתו, והיינו כי הסוברים קבע בעינן שהרמז על לעתיד מסתמא דבקו נפשם בעינן שלעתיד עד שהעתיד עומד נגד עיניהם כנ"ל. והנה לעתיד כל צדיק וצדיק יהיה לו מדור בפני עצמו (שבת קנב ע"א), על כן אין הקביעות שוה, וכל אחד הצריך קביעת הסוכה כענין קביעתו לעתיד. אבל לית הלכתא כחד מנייהו שההלכה היא לפי ערך העולם וכל העולם אינן דבקים עתה בעינן שלעתיד שהוא תכלית התכלית, אלא בעולם ההוה והנהגת המדבר היא רק עראית.

33. למעט ההלכה כבית שמאי ור' אליעזר שאף הוא מבית שמאי (ירושלמי סוכה ב, ח). כל זה תואם את המופיע בספרי הקבלה שלעתיד לבוא הלכה כבית שמאי. ראה: ליקוטי תורה (חב"ד), פרשת קורח, עמ' 108; שם משמואל – בראשית, ב, ויגש תרע"ה, עמ' רפז; שם משמואל – במדבר, שלח תרע"ד, עמ' רכ; פרי צדיק, שמות, עמ' 214-215.